

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Sociologica VIII (2016), vol. 2, p. 230–234

ISSN 2081–6642

**Mieczysław Ciosek, Beata Pastwa-Wojciechowska, *Psychologia Penitencjarna*,
Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2016, 600 s.**

Opublikowana przez Wydawnictwo Naukowe PWN monografia pt. *Psychologia Penitencjarna*, pod redakcją prof. dr hab. Mieczysława Cioska i prof. zw. dr hab. Beaty Pastwy-Wojciechowskiej, to bardzo ważna pozycja na temat problemów związanych z funkcjonowaniem instytucji więziennej.

Najogólniej rzecz ujmując, opracowanie składa się z 16 rozdziałów, poprzedzonych wstępem, obszernej bibliografii, zawierającej pozycje zwarte i artykuły oraz noty o autorach. Każdy rozdział został zakończony podsumowaniem, słowami kluczowymi oraz zalecaną literaturą ze szczególnym uwzględnieniem pozycji najnowszych.

Rozdział pierwszy – *Kara, kary kryminalne i kara pozbawienia wolności*, napisany przez Martę Boińską, Janinę Nowak, Mieczysława Cioska i Kamilę Żukowską, dotyczy szeroko rozumianej problematyki kary, teorii kary kryminalnej (teorie bezwzględne, teorie względne, teorie mieszane), sprawiedliwości naprawczej oraz kary pozbawienia wolności, jej funkcji, związku czasu trwania z jej skutecznością oraz emocji u osób osadzonych: poczucia winy, poczucia wstydu, poczucia krzywdy.

Rozdział drugi – *Powstanie i rozwój instytucji więziennej*, autorstwa Joanny Gruźlewskiej dotyczy opisu systemów penitencjarnych: celkowego, progresywnego, regresywnego, systemu reformatoryjnych amerykańskich, rodzinnego (szwajcarskiego), systemu republik młodzieżowych. Autorka koncentruje się również na ewolucji charakteru kary pozbawienia wolności: od dolegliwości do naprawy i typologii polskich instytucji penitencjarnych, z opisem warunków odbywania kary pozbawienia wolności w zakładach zamkniętych, półotwartych i otwartych.

W rozdziale trzecim zatytułowanym *Teoretyczne podstawy procesu resocjalizacji* Anetta Jaworska skupia się na problematyce socjalizacji, ze szczególnym uwzględnieniem socjalizacji rodzinnej i kulturowej, jej mechanizmach w perspektywie psychodynamicznej, behawioralnej i humanistycznej oraz czynnikach odpowiedzialnych za jej defekty. Omawia również teoretyczne podstawy procesu resocjalizacji w ujęciu teorii psychodynamicznych, behawioralnych, kognitywnych, humanistyczno-fenomenologicznych oraz egzystencjalnych.

Rozdział czwarty, *Instytucje izolacyjne dla nieletnich*, autorstwa Roberta Oporo dotyczy specyfiki okresu dojrzewania, filozoficznych koncepcji postępowania z nieletnimi (modele opieki społecznej, formalnoprawny, korporacyjny, uczestniczący), powstania zakładów poprawczych w Polsce i ich typologii, rozwoju instytucji poprawczych dla nieletnich w Europie. Ponadto autor poddaje analizie prawne aspekty umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym oraz jego strukturę, współczesne tendencje postępowania z nieletnimi oparte na dejurydyzacji i deinstytucjonalizacji oraz polskie chrześcijańskie ośrodki resocjalizacji dla młodzieży.

Rozdział piąty, *Zakłady penitencjarne dla kobiet*, Moniki Marczak, Katarzyny Mirosław-Nawrockiej, zawiera dane statystyczne dotyczące populacji osadzonych kobiet w wybranych krajach, strukturę osadzonych kobiet według sytuacji prawnej i długości odbywanej przez nie kary. Autorki koncentrują się jednak przede wszystkim na analizie takich problemów jak: geneza instytucji więziennej dla kobiet, specyfika sytuacji izolacji penitencjarnej kobiet oraz ich resocjalizacja, problem „macierzyństwa więziennego”.

W rozdziale szóstym – *Zróżnicowanie społeczności więźniów jako złożony problem penitencjarny*, autorstwa Pawła Kozłowskiego, Ewy Szcześniak, Katarzyny Nosek-Komorowskiej i Anetty Jaworskiej, podjęto problem postępowania z różnymi grupami osadzonych: więźniami psychopatami, upośledzonymi umysłowo, z tendencjami depresyjno-lękowymi, uzależnionymi od środków psychoaktywnych, sprawcami zabójstw, sprawcami przestępstw seksualnych oraz więźniami w wieku senioralnym. Ponadto poddano charakterystyce problemy związane z: psychofizycznym funkcjonowaniem osadzonych w wieku senioralnym, śmiercią i umiarem w zakładach karnych, zadaniami psychologii i wyzwaniem dla polityki penitencjarnej wobec osadzonych w starszym wieku oraz opisano postępowanie z więźniami w wieku senioralnym w krajach zachodnich.

Rozdział siódmy, *Formy oddziaływań penitencjarnych*, Pawła Atroszki, Justyny Siemionow, Franciszka Makurata, Anetty Jaworskiej i Joanny Jezierskiej, opisuje poszczególne formy oddziaływań resocjalizacyjnych w warunkach izolacji: pracę, naukę i edukację, aktywność sportową, twórczość, sztukę oraz specjalne programy resocjalizacji instytucjonalnej i ich specyfikę – blok programów koncentrujących się na oddziaływaniach mających na celu redukcję deficytów wychowawczych, blok oddziaływań edukacyjnych przez kulturę, blok oddziaływań psychokorekcyjnych. Pod koniec rozdziału scharakteryzowano program z zakresu profilaktyki i agresji (tzw. trening zastępowania agresji) oraz program z zakresu profilaktyki przemocy w rodzinie (przykładowy program realizowany w Zakładzie karnym w Czarnem).

Rozdział ósmy – *Wolontariat hospicyjny więźniów. W kierunku inkluzji społecznej*, autorstwa Roberta Witkowskiego koncentruje się na wolontariacie ze szczególnym uwzględnieniem hospicyjnego jako jednej z możliwości oddziaływania penitencjarnego. Zaprezentowano tu: pojęcie i istotę wolontariatu, typy wolontariuszy, genezę i rozwój wolontariatu hospicyjnego w Polsce oraz programy o charakterze wolontaryjnym dla osadzonych (Bona, Duet, Miłosierna samarytanka, Schola Vita,

Cztery pory roku, Przebudzenie, Nike, Razem sprawniej, WHAT) i wolontariat hospicyjny osób pozbawionych wolności, jego cele i psychospołeczne skutki.

W rozdziale dziewiątym, *Duszpasterstwo więzienne*, Andrzej Wdowiszewski podjął tematykę duszpasterstwa więziennego z perspektywy historycznej i w kontekście międzynarodowym oraz sformułował jego funkcje i cele. Ponadto autor koncentruje się na znaczeniu religii i religijności w kontekście działań resocjalizacyjnych i charakteryzuje grupę duszpasterzy więziennych w Polsce.

Rozdział dziesiąty, *Formy kontaktów osób skazanych na karę pozbawienia wolności ze społeczeństwem*, Roberta Parola zaczyna się od ogólnej charakterystyki dwóch środowisk wychowawczych jednostki: rodziny i środowiska lokalnego oraz funkcji organizacji stowarzyszeń społecznych. W dalszej części rozdziału autor przechodzi do opisu podstawowych form kontaktów osadzonych ze społeczeństwem: korespondencji, rozmów telefonicznych, widzeń, przepustek, pracy i omawia je w kontekście typów zakładu karnego.

W rozdziale jedenastym zatytułowanym *Fenomen podkultury więziennej* Sławomir Przybyliński i Joanna Gruźlewska zaprezentowali początki i genezę fenomenu podkultury, zróżnicowanie grup podkulturowych więźniów (grypsujący, niegrypsujący, poszkodowani, cwaniacy), problem autoagresji i samouszkodzeń osadzonych oraz ich nieformalny kodeks postępowania, więzienne tatuaże („dzia- ra”), niejawne komunikowanie się (gwara więzienna, mowa stukana, migana, tajna korespondencja w postaci grypsu, tatuaż). Autorzy koncentrują się również na fenomenie przestępczości wewnątrzwięziennej (ucieczka lub jej usiłowanie, samowolne oddalenie się, groźne zakłócanie bezpieczeństwa, napaść na funkcjonariusza w służbie, śmierć osadzonego lub ciężkie uszkodzenie ciała na skutek działania funkcjonariusza lub innej osoby, zgwałcenie osadzonego, znęcanie się nad osadzonym, bójka lub pobicie, wzięcie zakładnika, zgon osadzonego, samouszkodzenie osadzonego, zbiorowe wystąpienia, zdarzenia dotyczące odpowiedzialności dyscyplinarnej funkcjonariuszy Służby Więziennej). Pod koniec rozdziału zamieszczono wnioski dotyczące zapobiegania przestępczości wewnątrzwięziennej.

Rozdział dwunasty – *Izolacja więzienna jako złożona sytuacja trudna*, Jacka Piotrowskiego i Mieczysława Cioska podejmuje problematykę środowiska, sytuacji izolacji dobrowolnej i przymusowej, sytuacji trudnych i ich typologii, stresu i jego koncepcji (Seyle 1979; Lazarus i Folkman 1984; Hobfolla 2006). Ponadto autorzy skupiają się na zjawisku deprivacji i frustracji potrzeb w warunkach izolacji więziennej, stresogennych czynnikach środowiska więziennego, bezpośrednich i odległych konsekwencjach stresu, sposobach radzenia sobie osadzonych ze stresem, zarówno o aktywnym, jak i pasywnym charakterze.

W rozdziale trzynastym, *Służba Więzienna: organizacja, struktura i funkcje*, autorstwa Andrzeja Piotrowskiego zostały omówione podstawy prawne funkcjonowania Służby Więziennej i jej podstawowe zadania, organizacja Służby Więziennej, struktura zatrudnienia jej funkcjonariuszy, funkcje administracji penitencjarnej (resocjalizacyjna, izolacyjno-ochronna, ekonomiczno-gospodarcza). Dalszą część

rozdziału autor poświęca personelowi penitencjarnemu, problemowi stresu i wypalenia zawodowego wśród tego personelu, szkoleniom funkcjonariuszy Służby Więziennej (przeszkolenie wstępne, szkolenie podstawowe w szkołach SW, szkolenia w formie pozaszkolnej: specjalistyczne, wewnątrzzakładowe).

Rozdział czternasty, *Zmierzch kary pozbawienia wolności? Sens współczesnej kary uwięzienia*, Henryka Machela i Elżbiety Chęcińskiej podejmuje istotny problem zawierający się w treści pytania: Czy z kary pozbawienia wolności można usunąć dolegliwość?; Czy zakłady karne mogą realizować w pełni cel kary pozbawienia wolności? Autorzy poddają analizie: zakres władzy personelu penitencjarnego nad więźniami, frustrację, depryzację i tzw. interakcję konfliktu jako niedające się usunąć dolegliwości kary, zjawisko prizonizacji i powrotności do przestępstwa, czynniki utrudniające readaptację społeczną, badania Roberta Martinsona (1983) o braku związku między specjalnymi programami resocjalizacyjnymi a powrotnością do przestępstwa. Skupiają się także na karze pozbawienia wolności jako instrumencie utrwalonym i koniecznym, w szczególności wobec sprawców czynów poważnych i niebezpiecznych. Rozdział kończy się stwierdzeniem, iż wyzwaniem pozostaje nadal poszukiwanie alternatyw dla kary pozbawienia wolności.

W rozdziale piętnastym, zatytułowanym *W kierunku nieizolacyjnych kar kryminalnych. Kary alternatywne i system dozoru elektronicznego*, Łukasz Wirkus koncentruje się na nowym kierunku w polityce karnej, w którym zamiarem ustawodawcy jest nadanie priorytetu dla orzekania kar alternatywnych wobec izolacyjnych. Autor poddaje pod rozwagę karę grzywny, karę ograniczenia wolności i prac społecznie użytecznych oraz system dozoru elektronicznego.

Rozdział szesnasty – *Pomoc postpenitencjarna a readaptacja społeczna osób opuszczających jednostki penitencjarne*, autorstwa Roberta Pokleka dotyczy pomocy postpenitencjarnej świadczonej osadzonemu przez okres odbywania kary, przy zwolnieniu i w okresie bezpośrednio po opuszczeniu zakładu karnego, poprzez wyposażenie skazanego w szereg umiejętności (psychologicznych i społecznych), środków (materialnych, ekonomicznych, medycznych, socjalno-bytowych) i informacji (urzędowych, prawnych, organizacyjnych) – co ma doprowadzić do zorganizowania sobie warunków do życia na wolności. Autor opisuje genezę pomocy dla osadzonych, sytuację psychospołeczną więźniów w okresie odbywania kary oraz po zwolnieniu z zakładu karnego (odnosi się do zjawiska prizonizacji, wykluczenia społecznego, wsparcia społecznego). Skupie się również na prawnych uregulowaniach pomocy postpenitencjarnej (ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy; Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 6 lutego 2014 r. w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej), formach i rodzajach pomocy postpenitencjarnej świadczonej osadzonym i ich rodzinom, instytucjonalnym systemie pomocy postpenitencjarnej (Zakład karny – wychowawca do spraw pomocy postpenitencjarnej, kurator sądowy, pomoc społeczna, organizacje pozarządowe i samorządowe). Rozdział kończy opis trzech zasadniczych etapów pomocy postpenitencjarnej.

Podsumowując, można stwierdzić, iż recenzowana monografia stanowi niezbędną pomoc dydaktyczną dla studentów kierunków społecznych i humanistycznych. Należy ją także polecić specjalistom różnych dziedzin, zarówno teoretykom, jak i praktykom – pedagogom, ze szczególnym uwzględnieniem pedagogów resocjalizacyjnych, pracownikom socjalnym, psychologom, socjologom, kryminologom, prawnikom, politykom społecznym.

Ewa Czerwińska-Jakimiuk

Bibliografia

- Hobfoll S. (2006). *Stres, kultura i społeczność. Psychologia i filozofia stresu*. Gdańsk: GWP.
- Lazarus R., Folkman S. (1984). *Stress, appraisal and coping*. New York, Springer Publish Company.
- Martinson R. (1983). *What Works? Questions and answers about prison reform*. The Public Interest, 35.
- Seyle H. (1960). *Stres życia*. Warszawa: PZWL.